

*Ковальчук С. О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник директора Прикарпатського юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СТРОКИ ЗБЕРІГАННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню строків зберігання речових доказів у кримінальному провадженні. Визначено недоліки нормативного закріплення моменту закінчення перебігу строку зберігання речових доказів.

З урахуванням теоретичних підходів і судової практики визначено початковий і кінцевий моменти перебігу строку зберігання речових доказів та речей, які підлягають поверненню, спір щодо належності яких вирішується у порядку цивільного судочинства.

Ключові слова: речові докази, зберігання речових доказів, процесуальні строки, кримінальне провадження.

Постановка проблеми. Необхідність використання речових доказів у кримінально-процесуальному доказуванні зумовлює вжиття заходів із їх зберігання, належних і достатніх для забезпечення схоронності речових доказів. Порядок зберігання речових доказів під час кримінального провадження врегульовується положеннями ст. 100 КПК України і підзаконних нормативно-правових актів [1–4], які недостатньо чітко визначають строки їх зберігання. Зокрема, ч. ч. 9 і 12 ст. 100 КПК України закріплюють лише момент закінчення перебігу строку зберігання речових доказів, який законодавцем формулюється в якості загального правила та пов'язується виключно з набранням законної сили судовим рішенням.

Дослідженню процесуальних аспектів зберігання речових доказів під час кримінального провадження присвячена значна увага науковців. Зокрема, вони аналізуються у працях Д.Т. Арабулі, О.Є. Головкина, Н.С. Карпова, Ю.В. Худякової, С.С. Чернової, О.С. Шалякіної та інших вітчизняних і зарубіжних учених. Водночас самостійні дослідження строків зберігання речових доказів під час кримінального провадження у вітчизняній теорії кримінального процесу не проводилися.

Метою цієї статті є дослідження строків зберігання речових доказів під час кримінального провадження. Досягнення даної мети зумовлює необхідність постановки і вирішення таких завдань: 1) дослідити теоретичні підходи до визначення строків зберігання речових доказів; 2) визначити недоліки нормативного закріплення моменту закінчення перебігу строку зберігання речових доказів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ч. 1 ст. 113 КПК України процесуальні строки – це встановлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії [1]. Виходячи із нормативного визначення процесуальних строків, строки зберігання речових доказів являють собою встановлені кримінальним процесуальним законом проміжки часу, протягом яких сторона кримінального провадження, якій вони надані, слідчий, головуючий суддя, а у разі їх передачі на зберігання

або відповідальне зберігання – відповідальна особа, зобов'язані вживати заходів, спрямованих на забезпечення схоронності речових доказів.

За своїм характером строки зберігання речових доказів належать до числа строків-періодів, у зв'язку з чим характеризуються наявністю меж – моменту початку перебігу (початкового моменту) та їх завершення (кінцевого моменту). Водночас, закріплюючи порядок зберігання речових доказів, норми кримінального процесуального закону не визначають момент початку перебігу строку їх зберігання. У теорії кримінального процесу початок перебігу строку їх зберігання пов'язується з наданням відомостям, відображеним у предметі, статусу речового доказу [5, с. 208]. Проте така позиція потребує уточнення, оскільки, по-перше, норми кримінального процесуального закону не конкретизують момент набуття матеріальним об'єктом статусу речового доказу, а по-друге, з огляду на нормативне закріплення засади недоторканності права власності (п. 9, ч. 1 ст. 7 і ст. 16 КПК України) набуття ним такого статусу не повинно впливати на забезпечення його схоронності. У зв'язку з цим заходи, спрямовані на забезпечення схоронності речових доказів, підлягають вжиттю з моменту їх отримання стороною кримінального провадження, судом, який одночасно виступає моментом початку перебігу строку зберігання речових доказів.

Момент закінчення перебігу строку зберігання речових доказів нормами кримінального процесуального закону пов'язується з набранням законної сили судовим рішенням, яким закінчується кримінальне провадження, та в якому вирішено питання про спеціальну конфіскацію та долю речових доказів (ч. 9 ст. 100 КПК України), а у разі існування спору про належність речей, що підлягають поверненню, – з набранням законної сили рішенням суду (ч. 12 ст. 100 КПК України), постановленим за результатами його розгляду у порядку цивільного судочинства. Такий підхід законодавця є доволі узагальнюючим і не враховує випадки вирішення питання про спеціальну конфіскацію та долю речових доказів у інших процесуальних рішеннях.

Так, по-перше, поза увагою законодавця залишилися непоодинокі випадки, за яких питання про долю речових доказів судовим рішенням, яким закінчується кримінальне провадження, не вирішується взагалі або вирішується неоднозначно. У першому випадку доля речових доказів підлягає вирішенню ухвалою суду під час виконання кінцевого судового рішення. У другому випадку судові рішення, яким закінчується кримінальне провадження та вирішено долю речових доказів, підлягає роз'ясненню ухвалою суду, що має місце, як правило, під час його виконання. У зв'язку з цим зберігання речових доказів не може припинятися з набранням чинності кінцевим судовим рішенням.

По-друге, пов'язуючи закінчення перебігу строку зберігання речових доказів із набранням законної сили судовим рішенням, яким закінчується кримінальне провадження, законода-

вещ не враховує випадки вирішення питання про спеціальну конфіскацію та долю речових доказів ухвалою суду, постановленою у разі закриття кримінального провадження слідчим або прокурором на підставі відповідного клопотання (ч. 9 ст. 100 КПК України). Така ухвала, на відміну від постанови слідчого, прокурора та ухвали суду про закриття кримінального провадження, не виступає кінцевим процесуальним рішенням. У теорії кримінального процесу неодноразово висловлювалася позиція про те, що у випадку закриття кримінального провадження речові докази зберігаються до закінчення строку оскарження постанови чи ухвали про його закриття [6, с. 282; 7, с. 273; 8, с. 260]. Водночас з огляду на норми ч. 9 ст. 100 і ч. 5 ст. 284 КПК України питання про спеціальну конфіскацію та долю речових доказів не може вирішуватися постановою слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження, а рішення прокурора про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного – призводити до ініціювання розгляду судом цього питання. Тому закінчення строку оскарження постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження не може впливати на визначення моменту закінчення строку зберігання речових доказів.

По-третє, допускаючи можливість вирішення долі речових доказів, визначених ч. 6 ст. 100 КПК України, до закінчення кримінального провадження, законодавець залишив поза увагою випадки, за яких вони підлягають передачі для реалізації, знищення чи технологічної переробки. Така передача здійснюється, як правило, на підставі ухвали слідчого судді, суду, яка також не виступає кінцевим судовим рішенням.

Більше того, пов'язуючи момент закінчення перебігу строку зберігання речових доказів із набранням кінцевим судовим рішенням законної сили, законодавець не враховує фактичні строки їх зберігання. Оскільки речові докази продовжують зберігатися до моменту виконання судового рішення, яким вирішено питання про спеціальну конфіскацію або долю речових доказів, то припинення процесуальних відносин з їх зберігання внаслідок набрання ним законної сили може призвести до порушення майнових прав власника (законного володільця) на речі, визнані речовими доказами, і права потерпілого, цивільного позивача на відшкодування (компенсацію) завданої йому шкоди. У зв'язку з цим обґрунтовано є позиція О.Є. Головкина, який вказує на доцільність визнання процесуальної природи відносин зі зберігання речових доказів у період між набранням законної сили рішенням, що визначає їх долю, та його фактичною реалізацією [5, с. 211], і пропонує визначити в якості моменту закінчення перебігу строку зберігання речових доказів їх фактичну передачу для знищення чи переробки, а також звернення у приватну або державну власність на підставі відповідного процесуального рішення, яке набрало законної сили [9, с. 115]. Поділяючи таку пропозицію, потрібно відзначити, що її реалізація, по-перше, дозволить гарантувати майнові права власника (законного володільця) на речі, визнані речовими доказами, і права потерпілого, цивільного позивача на відшкодування (компенсацію) завданої йому шкоди, а, по-друге, чітко визначити витрати, пов'язані зі зберіганням речових доказів, які належать до числа процесуальних витрат (п. 4 ч. 1 ст. 118 КПК України), що особливо актуально у випадках їх зберігання відповідними установами.

Важливою гарантією забезпечення недоторканності права власності є норма ч. 12 ст. 100 КПК України, що закріплює строки зберігання речей, які підлягають поверненню, і щодо належності яких існує спір. Так, вказана норма передбачає, що

спір про належність таких речей вирішується у порядку цивільного судочинства, а вони зберігаються до набрання законної сили рішенням суду [1]. Такий підхід законодавця є цілком обґрунтованим, оскільки вирішення спору про належність речей не може виступати предметом судового розгляду кримінального провадження. На це звертає увагу Д.Т. Арабулі, який вказує, що «у межах провадження у кримінальній справі, навіть у порядку судового контролю, постановка такого питання і його вирішення по суті є неприпустимими» [10, с. 12].

У теорії кримінального процесу висловлена позиція про те, що «речові докази повинні зберігатися до набрання чинності рішенням суду у цивільній справі у випадку, коли на момент прийняття підсумкового кримінально-процесуального рішення спір про встановлення власника вже початий у порядку цивільного судочинства, а не просто підлягає розгляду у порядку цивільного судочинства» [9, с. 112]. Водночас така позиція викликає заперечення, оскільки достатньою умовою для зберігання речей у даному випадку виступає встановлення факту існування спору незалежно від його передачі на розгляд у порядку цивільного судочинства. Такий висновок підтверджується результатами дослідження судової практики. Зокрема, Дзержинський районний суд м. Кривого Рогу Дніпропетровської області, залишаючи у справі № 210/201/14-к (кримінальне провадження № 1-кп/210/14/15) речові докази у вигляді гральних автоматів на зберігання у Дзержинському РВ КМУ ГУМВС у Дніпропетровській області до вирішення питання в порядку цивільного судочинства, в ухвалі від 22.05.2015 р. вказав, що у зв'язку із закриттям кримінального провадження без постановлення вироку (у зв'язку зі смертю обвинувачених) і без призначення покарання за ст. ст. 199 і 203-2 КК України, які інкримінувалися померлому ОСОБА_2, і санкції яких передбачають конфіскацію майна та конфіскацію грального обладнання, суд не має підстав для конфіскації таких речових доказів у дохід держави, оскільки їх походження та володільці не встановлені судовим слідством [11].

Висновки. Початковим моментом перебігу строку зберігання речових доказів виступає момент їх отримання стороною кримінального провадження, судом (зокрема, сторонами кримінального провадження за допомогою способів збирання доказів, визначених ч. ч. 2 і 3 ст. 93 КПК України, а судом – внаслідок подання учасниками судового провадження). Кінцевим моментом перебігу строку зберігання речових доказів виступає момент їх фактичного повернення власнику (законному володільцю), передачі для знищення чи переробки, звернення у власність держави. Як і речові докази, речі, що підлягають поверненню, і спір щодо належності яких вирішується у порядку цивільного судочинства також підлягають зберіганню до моменту їх фактичної передачі власнику (законному володільцю) або звернення у власність держави. Набрання законної сили відповідним судовим рішенням у кримінальному провадженні, яким вирішено питання про спеціальну конфіскацію або долю речових доказів, а також судовим рішенням у цивільній справі, яким вирішено спір про належність речей, що визнані речовими доказами і підлягають поверненню, створює передумови для закінчення строку їх зберігання, але не призводить до фактичного припинення правовідносин зі зберігання речових доказів і вказаних речей.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних із їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 р. № 1104. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#n19>.
3. Інструкція з діловодства у місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, погоджена листом Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.12.2013 р. № 11-2038/0/4-13 і затверджена наказом Державної судової адміністрації України від 17.12.2013 р. № 173. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dsa.court.gov.ua/userfiles/Nakaz%20173.pdf>.
4. Про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду: Інструкція (нова редакція), затверджена наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Служби безпеки України, Верховного Суду України і Державної судової адміністрації України від 27.08.2010 р. № 51/401/649/471/23/125. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0051900-10>.
5. Головкин О.Е. О совершенствовании сроков хранения вещественных доказательств / О.Е. Головкин // Вестник Воронежского государственного университета. Серия «Право». – 2014. – № 4. – С. 207–212.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. – Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; [за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова]. – Х.: Право, 2012. – 768 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / [За заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.С. Шумила]. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України // Науково-практичний коментар / [Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко]. – Х.: Одиссей, 2013. – 1104 с.
9. Головкин О.Е. Хранение вещественных доказательств на досудебных стадиях уголовного судопроизводства: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / О.Е. Головкин. – М., 2015. – 206 с.
10. Арабули Д.Т. Порядок и сроки хранения вещественных доказательств в уголовном судопроизводстве / Д.Т. Арабули // Труды современной Гуманитарной академии. – 2010. – № 11. – С. 5–17.
11. Ухвала Держинського районного суду м. Кривий Ріг Дніпропетровської області від 22.05.2015 р. у справі № 210/201/14-к (кримінальне провадження № 1-кп/210/14/15). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/45540045>.

Ковальчук С. А. Сроки хранения вещественных доказательств в уголовном производстве

Аннотация. Статья посвящена исследованию сроков хранения вещественных доказательств в уголовном производстве. Определены недостатки нормативного закрепления момента окончания течения срока хранения вещественных доказательств. С учетом теоретических подходов и судебной практики определены начальный и конечный моменты течения срока хранения вещественных доказательств и вещей, которые подлежат возврату, спор о принадлежности которых решается в порядке гражданского судопроизводства.

Ключевые слова: вещественные доказательства, хранение вещественных доказательств, процессуальные сроки, уголовное производство.

Kovalchuk S. The terms of storing of material evidences in criminal proceedings

Summary. The article is dedicated to research of terms of storing of material evidences in criminal proceedings. The shortcomings of regulatory fixing of moment of end of course of term of storing of material evidences detected. Based on results of analysis of theoretical approaches and judicial practice start and end moments of course of term of storing of material evidences and things, that are to be returned and dispute regarding affiliation are resolved in civil proceedings, defined.

Key words: material evidences, storage of material evidences, procedural terms, criminal proceedings.